

GROWMIZE
PRIVATE LIMITED

कापूस COTTON

लागवड ते काढणीपर्यंत संपूर्ण माहिती

www.growmizepvtltd.co.in

कापूस पिकाचे परिचय

कापूस पिकाचे परिचय (Cotton Crop Introduction):

कापूस हे भारतातील एक अत्यंत महत्त्वाचे नगदी पीक आहे. याला "पांढरे सोने" असेही म्हटले जाते. कापसापासून सूत तयार केले जाते आणि त्यापासून कापड उद्योगाला मोठ्या प्रमाणावर कच्चा माल मिळतो.

भारत हा जगातील प्रमुख कापूस उत्पादक देशांपैकी एक आहे. विशेषतः महाराष्ट्र, गुजरात आणि तेलंगणा या राज्यांमध्ये कापूस मोठ्या प्रमाणावर घेतला जातो.

कापूस पिकाची वैशिष्ट्ये:

- उष्ण व कोरडे हवामान कापूस पिकासाठी योग्य असते
- मध्यम ते काळी (काळी माती) जमीन उत्तम
- पिकाचा कालावधी साधारण 150 ते 180 दिवस
- तंतुमय पीक असल्यामुळे औद्योगिक दृष्ट्या खूप महत्त्वाचे.

कापूस लागवडीचा हंगाम (Short):

www.growmizepvtltd.co.in

- खरीप पीक
- पेरणी कालावधी: जून – जुलै
- सिंचनाखाली: मे शेवट – जून सुरुवात
- पहिल्या पावसानंतर पेरणी करावी
- वेळेवर पेरणी = चांगले उत्पादन

कापूस पिकाच्या प्रमुख जाती

1) जातींचे मुख्य प्रकार:

Bt कापूस (Hybrid):

बॉडअळीपासून संरक्षण, जास्त उत्पादन

देशी कापूस (Desi):

कमी पाणी, कमी खर्च, कोरडवाहूसाठी योग्य

2) प्रमुख Bt जाती:

Bunny Bt – जास्त उत्पादन, मध्यम कालावधी

Ajit 155 Bt – कोरडवाहू साठी चांगली

RCH 2 Bt – बॉड सेटिंग जास्त

US 7067 Bt – स्थिर उत्पादन

3) देशी जाती:

AKA 5 – कमी पावसात टिकते

AKA 7 – कोरडवाहू साठी योग्य

PKV Rajat – स्थानिक भागासाठी चांगली

4) जाती निवड कशी करावी:

कमी पाणी → देशी किंवा Ajit 155 Bt

जास्त पाणी → Bunny Bt / RCH 2 Bt

काळी जमीन → Bt कापूस योग्य

सामान्य अंतर:

ओळीतील अंतर:- 4 ते 5 फूट

झाडातील अंतर:- 1.5 ते 2 फूट

प्रकारानुसार:

Bt कापूस (Hybrid):- 5 x 2 फूट

देशी कापूस:- 3 x 1 फूट

कापूस पिकात योग्य अंतर ठेवल्याचे फायदे:

झाडांची वाढ चांगली होते
हवा व सूर्यप्रकाश पुरेसा मिळतो
किड व रोग कमी होतात
बोंडांची संख्या वाढते
पाणी व खताचा योग्य वापर होतो
उत्पादन वाढते

महत्व:

योग्य अंतर ठेवल्यास:
झाडांची वाढ चांगली होते
हवा व सूर्यप्रकाश मिळतो
उत्पादन वाढते

कापूस पिकातील पाणी व्यवस्थापन

1) पाण्याची गरज:

कापूस पिकाला साधारण 700-1200 मिमी पाणी लागते
पावसावर + सिंचन यांचा समतोल आवश्यक

2) महत्त्वाच्या अवस्था (Critical Stages):

या अवस्थेत पाणी खूप आवश्यक

उगवण अवस्था

फुलोरा अवस्था

बोंड भरणे (Boll development)

3) पाणी देण्याची वेळ:

पेरणीनंतर लगेच हलके पाणी (जर पाऊस नसेल तर)

त्यानंतर 15-20 दिवसांनी अंतराने पाणी

जास्त पाणी देणे टाळावे

4) पद्धती:

ठिबक सिंचन (Drip Irrigation) - पाणी बचत + जास्त उत्पादन

फर्रो (ओळीतील पाणी) - पारंपरिक पद्धत

5) महत्त्वाच्या सूचना:

पाणी साचू देऊ नका (water logging टाळा)

जास्त पाणी → फुलगळ व रोग वाढतात

कमी पाणी → बोंड कमी येतात

कापूस पिकातील खत व्यवस्थापन

1) खताचे प्रमाण (प्रति एकर):

नत्र (N): 40-50 kg

स्फुरद (P): 20-25 kg

पालाश (K): 20-25 kg

2) खत देण्याची वेळ:

पेरणीवेळी:

संपूर्ण स्फुरद + पालाश + अर्धे नत्र

30-40 दिवसांनी:

उरलेले नत्र

3) सेंद्रिय खत:

शेणखत / कंपोस्ट 5-10 टन/हेक्टर

माती सुपीक राहते

4) सूक्ष्म अन्नद्रव्य:

जस्त (Zn), बोरॉन (B) फवारणी करावी

पिवळेपणा दिसल्यास सूक्ष्म अन्नद्रव्य द्यावे

5) महत्वाच्या सूचना:

जास्त नत्र देऊ नका (झाड वाढते पण बोंड कमी)

माती परीक्षणानुसार खत द्यावे

ठिबक असेल तर विद्राव्य खत वापरा

कापूस पिकातील प्रमुख रोग व त्यांचे व्यवस्थापन:

1) मुरडा रोग (Wilt)

लक्षणे: झाड अचानक वाळते

व्यवस्थापन:

रोगमुक्त बियाणे वापरा

बियाणे प्रक्रिया (Carbendazim)

पीक फेरपालट करा

2) पानांवरील डाग (Leaf Spot)

लक्षणे: पानांवर तपकिरी/काळे डाग

व्यवस्थापन:

फवारणी: Mancozeb / Carbendazim

रोगग्रस्त पाने काढून टाका

3) करपा (Blight)

लक्षणे: पाने जळल्यासारखी दिसतात

व्यवस्थापन:

Copper oxychloride फवारणी

संतुलित खत द्या

4) बोंड कुज (Boll Rot)

लक्षणे: बोंड सडते

व्यवस्थापन:

पाणी साचू देऊ नका

योग्य अंतर ठेवा

बुरशीनाशक फवारणी

महत्वाच्या सूचना:

वेळेवर फवारणी करा

जास्त नत्र टाळा

स्वच्छ शेती ठेवा

कापूस पिकातील रोग नियंत्रण

प्रतिबंधात्मक उपाय N45 / Fungi+ ,

साफ Fungicide

कापूस पिकातील प्रमुख किड व नियंत्रण

1) बॉडअळी (Bollworm)

लक्षणे: फुलोरा/बोंड खाऊन नुकसान

नियंत्रण: Koro100

Emamectin benzoate फवारणी

2) मावा (Aphids)

लक्षणे: पाने वाळणे, पिवळसर रंग

नियंत्रण: Attack Plus

Imidacloprid फवारणी

3) पांढरी माशी (Whitefly)

लक्षणे: पाने पिवळसर, गोडसर स्राव

नियंत्रण: Attack Plus

Thiamethoxam / Acetamiprid

तुडतुडे (Jassids)

लक्षणे: पाने लांबट, कुरळसर

नियंत्रण: Attack Plus

Imidacloprid / Neem oil

कापूस पिकासाठी Water Soluble Fertilizer

पिकाची अवस्था	खत (WSF)	मुख्य कारण	प्रमाण / पद्धत	फवारणी अंतर (Days)
30-45 दिवस / Vegetative Stage	19:19:19	झाडाची सर्वांगीण वाढ (NPK संतुलन)	5- ग्रॅम/लिटर पाणी, रूट झोन किंवा फॉलियर	15 दिवसांनी 1 वेळ
45-60 दिवस / Pre-Flowering	12:61:00	मुळे मजबूत, फुलांची तयारी	5-8 ग्रॅम/लिटर पाणी, फर्टिगेशन किंवा फॉलियर	15-20 दिवसांनी 1 वेळ
60-75 दिवस / Flowering Stage	13:00:45	फुलांना आणि बीजांना K पोषण	5-8 ग्रॅम/लिटर, फॉलियर किंवा रूट झोन	15 दिवसांनी 1 वेळ
75-100 दिवस / Boll Formation	00:52:34	P+K संतुलित, फळांची वाढ आणि गुणवत्ता	5-8 ग्रॅम/लिटर, फॉलियर स्प्रे	15 दिवसांनी 1 वेळ
100-130 दिवस / Boll Maturation	00:00:50	अंतिम K, फळाची चव आणि साठवण क्षमता सुधारण्यासाठी	5-8 ग्रॅम/लिटर, फॉलियर स्प्रे	10-15 दिवसांनी 1 वेळ

कापूस पिकासाठी संपूर्ण शेड्यूल (Soil + Foliar).

0-30 दिवस (उगवण + सुरुवातीची वाढ)

उद्देश: मुळांची वाढ + सुरुवातीचा stress कमी

दिवस	Soil Application	डोस	Foliar Spray	डोस	टीप
Day 0	RootZone (drench)	1 kg/एकर	—	—	मुळांची मजबुती
Day 15	Carboshine	1 kg/एकर	Attack+ + GrowStick	1 ml + 0.5 ml/L	किड नियंत्रण
Day 30	19:19:19	3kg/एकर	Grow Speed+ + GrowStick	2 ml + 0.5 ml/L	वाढ प्रोत्साहन

0-55 दिवस (Vegetative Growth – झपाट्याने वाढ)

उद्देश: फांद्या वाढवणे + झाड मजबूत करणे

दिवस	Soil Application	डोस	Foliar Spray	डोस	टीप
Day 40	GrowGel	1 Ltr/एकर	Attack + GrowStick	1 ml + 0.5 ml/L	कीटक नियंत्रण
Day 50	-	-	Koro100+ Grow Speed+ GrowStick	1 ml + 2 ml/L	अळी + वाढ
Day 55	12: 61 : 00	-	-	-	-

60-65 दिवस (Square Formation / Flowering)

उद्देश: square drop कमी + फुलधारणा वाढवणे

दिवस	Soil Application	डोस	Foliar Spray	डोस	टीप
Day 55-60	13:40:13	3 kg /एकर	N-45 + Grow Bahar + GrowStick	1 ml + 2 ml + 0.5 ml/L	फुलोरा सुधारणा

महत्वाचे:

Boron 1 gm/L + Calcium 2 gm/L (Day 45-50)

Square drop कमी होतो

70 दिवस (Boll Development Stage)

उद्देश: बोंडाचा आकार + वजन वाढवणे

दिवस	Soil Application	डोस	Foliar Spray	डोस	टीप
Day 70	00:52:34 + Micronutrient	3 kg /एकर +500 Gm/ एकर	Koro100+ Grow Speed+ GrowStick	1 ml + 2 ml/L	अळी + वाढ

90 दिवसानंतर (Boll Opening / Quality Stage)

उद्देश: fiber quality + weight

दिवस	Soil Application	डोस	Foliar Spray	डोस	टीप
Day 90	00:00:50	3 kg/एकर	Calcium nitrate	2 gm/L	बोंड मजबूत
			Boron + Grow Stick	0.5 gm + 0.5 ml/L	quality सुधारणा

कापूस पिकासाठी Water Soluble Fertilizer

1) कापूस कधी काढायचा?

- कापूस काढण्यासाठी फळांचा (bolls) पूर्ण पिकलेला आणि फाटा झाला असावा.
- लक्षणे:
- फळ फाटून सफेद रेशेदार कापूस दिसतो.
- झाडाची पाने सुकत किंवा पिवळी होत आहेत.
- अर्धवट हिरवे फळ असले तर काढू नये; त्यामुळे कापूसाचा दर्जा कमी होतो.
- भारतातील सामान्य हंगाम: ऑक्टोबर-डिसेंबर, प्रदेशानुसार बदल होतो.
- कापूस काढण्याचे मार्ग

A. हाताने कापणे (Hand Picking)

- लहान शेतात सामान्य पद्धत.
- स्टेप्स:
- फक्त पूर्ण फाटलेले फळ उचलावे.
- झाड इजा न होईल अशा प्रकारे हळूच काढा.
- फळे टोक्यात किंवा पिशव्यात जमा करा.
- फायदे: दर्जेदार कापूस मिळतो.
- तोटे: जास्त मेहनत, वेळ लागतो.

B. मशीनेने कापणे (Mechanical Harvesting)

- मोठ्या शेतांमध्ये वापरले जाते.
- कापूस काढणारी मशीन झाडातून कापूस वेगळा करून जमा करते.

स्टेप्स:

- मशीन शेतातून जातो.
- पाने आणि कचरा वेगळे करतो.
- कापूस हॉपरमध्ये जमा होतो.

फायदे: वेगाने काम होते, मेहनत कमी.

तोटे: काही अर्धवट फळही येऊ शकते, कापूसाचा दर्जा कमी होऊ शकतो.

- काढणीनंतरची काळजी
- काढलेला कापूस सुकवून ठेवा, ओलसर ठेवू नका.
- स्वच्छ, कोरडे, वायुवीजन असलेल्या जागी साठवा.
- जर लगेच गिन्निंग न करता ठेवत असाल, तर बीज आणि कापूस वेगळे ठेवा

www.growmizepvtltd.co.in

GROWMIZE

PRIVATE LIMITED

धन्यवाद

Grow with Purpose

www.growmizepvtltd.co.in

@growmize Private Limited

